

**ВИЖАГИҶОИ КОРБАСТИ
КАЛИМОТИ МУРАККАБ ДАР
АШЪОРИ НАҚИБХОНИ ТУҒРАЛ**

Раҳматова Дилрабо Аҳмадҷоновна,
номзади илмҳои филологӣ,
доценти кафедраи забони тоҷикии
ДДҶБСТ (Тоҷикистон, Хучанд)

**ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
СЛОЖНЫХ СЛОВ В ПОЭЗИИ
НАКИБХОНА ТУГРАЛА**

Раҳматова Дилрабо Аҳмаджановна,
к.ф.н., доцент кафедры таджикского языка
Таджикского государственного
университета права, бизнеса и права
(Таджикистан. Худжанд)

**THE PECULIARITIES OF USAGE OF
COMPOUND WORDS IN NAQIBKHON
TUGHRAL'S POEMS**

Rahmatova Dilrabo Ahmadjohnovna,
candidate of philological sciences, Associate
Professor of the department of the Tajik
language under the Tajik State University of
Law, Business and Politics
(Tajikistan, Khujand)
E-MAIL: raxmatov.1987@mail.ru

Ключевые слова: сложные слова, стиль Бедия, творчество Накибхона Туграла, новое значение, знание языка, поэтическое умение, поэтический статус.

В статье говорится об особенностях художественного, стилистического и лингвистического анализа газелей Накибхона Туграла. Морфологический анализ лексики сборника газелей Накибхона Туграл свидетельствует о его приверженности к традиционным способам таджикского лексикообразования и особенностям поэтического творчества и стиля. В статье исследуется употребление Накибхоном Тугралом сложных слов в лирических произведениях, которые классифицированы по морфологическим свойствам. В заключение необходимо отметить, что в творчестве представителей индийского поэтического стиля, в том числе в газелях Туграла Ахрори, использовано много сложных слов, что является особенностью вышеназванного поэтического стиля.

Key words: compound words, Bedil's style, Naqibkhon Tughral creations, Indian style, new meaning, knowledge of language, poetical ability, poetical status

The article dwells on the peculiarities of imaginative, stylistic and linguistic analysis of Nagibkhon Tughral's gazelles. Morphological analysis of the vocabulary of Naqibkhon Tughral's collection of gazelles testify to his adherence to the traditional ways of Tajik word-building and the peculiarities of poetical creation and style. In her article the author canvasses Tughral's usage of compound words in lyrical works which are classified according to morphological means. In conclusion, it is worth mentioning that in the creation of the representatives of Indian poetical style, Tughral Ahrori's gazelles inclusive, a great amount of compound words are used that is the peculiarity of the above-mentioned poetical style.

Зиндагии Нақибхони Туғрал дар замони пурушӯби ҳаёти сиёсиву иқтисодӣ, ки ниҳоят мураккаб гардида буд, ҷараён гирифтааст. Албатта ин ба доираҳои адабӣ бетаъсир набуда, аксар шуаро ба шеърӣ худ либоси зоҳирпарастӣ пӯшонида буданд ва тақлидкорона шеър гуфтан дар байни адибони ҳавзаҳои адабии Хуросону Мовароуннаҳр расм шуда буд.

Аз рӯи маълумоти ҳамасронаш Туғрал дар шоирӣ дасти тавоно дошта, дорои таъби мавзун ва дар нозукхаёливу дақиқсанҷӣ аз зумраи муқаллидони назми Бедил ба шумор мерафтааст. Устод Айнӣ дар «Намунаи адабиёти тоҷик» чунин зикр мекунад, ки «Туғрал муқаллиди Бедил аст, лекин мисли бисёртарин муқаллидони Бедил дар ин пайравӣ ҳеҷ муваффақ нашудааст. Истеъдоди Туғрал бисёр комил ва ҳаёлаш мустаидди болоравӣ буд. Агар таъби худро дар асорати Бедил намеандохт ва ҳам ба ҳаққи худ бисёр некбин намебуд, аз саромадони замони худ шуданаш муҳаққақ буд» (1, с.409). Мирзо Шукурзода дар оғози китоби «Девони ашъори Туғрали Аҳрорӣ» ба чунин хулоса меояд, ки «...бахое, ки устод Айнӣ ба осори Туғрал додаанд, он ҳам дар соли 1925 ё 26, то ҳадде шитобзада ва ғайримунсифона аст..» (2, с 31) Ва дар поёнтар ин андешаи худро тақвият бахшида меафзояд, ки «...дар рисолаи муфассали ӯ роҷеъ ба Мирзо Бедил Дехлавӣ ва дигаре аз таълифоти илмӣ хеш устод ба муқоисаи шеърӣ Туғрал ва Бедил ва тақлиди бебарори Туғрал ва муосиронаш аз мактаби сабки ҳиндӣ нукоти жарф ва муфассал матраҳ нагардидааст..» (2, с.32). Дар ин хусус адабиётшиносон Абдулҳамид Пӯлодов ва Асрор Раҳмонов дар сарсухани «Гиёҳи меҳр» зикр кардаанд, ки «Бояд иқрор кард, ки Туғрал дар тарзи ғазалгӯӣ бештар ба сабку услуби Бедил иттиқо варзида, вазну қофияву қолабу образҳои шеърӣ ӯро бештар аз дигарон манбаи эҷоду мабдаи илҳом қарор додааст.» (5, с.22) Ба андешаи мо дар баробари тақлид ба осори Бедил Туғрал услуби ҳоси ифодаи худро дошт.

Мундариҷаи осори шоирро мавзӯи ҷовидонаи адабиёти классикии мо - мавзӯи ишқу ошиқӣ, панду андарз, шикоят аз замон ва ғ. фаро гирифтааст. Туғрал чун шуарои замони худ анъанаҳои дерини адабиётро давом додааст ва дар баробари ба тақрор истифодаи калимаю таркибҳои ҳоси шуарои сабки ҳиндӣ, тавонистааст бо таҳайюли рангоранги худ дар тасавури хонанда саҳнаҳои ҷолиберо ба вучуд орад. Масалан, калимаи «хубоб» дар ашъори шоирони сабки ҳиндӣ хеле зиёд дучор мегардад, ки бо истифодаи он шуарои ин сабк ибораю таркиб, калимаҳои ифодакунандаи маъниҳои тозаро фаровон ба қор бурдаанд. Туғрал низ бо вожаи «хубоб» тасвирҳои ҷолиберо рӯи қор овардааст. Масалан:

Ҳайрате дорам, ки Туғрал, баҳри як дам зиндагӣ,

Ин қулоҳи фахр бар сар аз қучо дорад хубоб (5, с.59)

Ё ин ки:

Гирифтори каманди он ҳами зулфи баногӯшам,

Хубобосо ба савдои ҳаёлаш хонабардӯшам (4, с. 110).

Шояд яке аз сабабҳои байни халқ шӯҳрат ёфтани ва маҳбубият пайдо кардани ашъори Туғрал дар рангу ҷилои наву тоза бахшидан ба образҳои чандасраи шеър бошад. Барои он ки ағлаби калимаю таркибҳои ҳоси шеърӣ шуарои сабки ҳиндӣ маънии ирфониву фалсафиро касб намуда, бо тобишҳои мухталиф чун унсӯри муҳими шеър шинохта шудаанд, дар эҷодиёти Туғрал як андоза ҷилваҳои ҳоси содданаморо ба худ касб намудаанд. Масалан, калимаи «оина» дар ашъори шуарои собитқадами ин сабк ба мисли Шавқати Бухорӣ ба маъниҳои фалсафӣ ирфонӣ хеле зиёд қорбаст мешавад:

Ба сайри хонаи оина рафтӣ беҳуду танҳо,

Тақиданҳо диламро об қард аз бадғумониҳо (8, с.60)

Байти мазкур, ки дар ниҳояти зебоии калом баён шудааст, ҷилои ирфонӣ дошта, «хонаи оина» дар он ишора ба рӯҳи инсон аст. Туғрал низ ба ҳамин маънӣ байте дорад:

*Дар тариқи шиқ касро раҳбаре даркор нест,
Хонаи оинаро бому даре даркор нест (2, с.128)*

«Хонаи оина» дар ин ҷо ба маънои аслии худ – оина, ки сурати инсонро нишон медиҳад, ба мисле ки дохили он чун хона аст, корбаст гардидааст. Хусусияти ашъори Туғрал бештар муқаллидии ӯ ба зоҳир ва шакли шеърӣ шуароӣ сабки ҳиндӣ ё сабки бедилӣ аст. Мирзо Шукӯрзода дар мақолаи хеш “Вуруде ба шакарестони Туғрал”, ки дар оғози “Девони ашъори Туғрали Аҳрорӣ” меорад, иброз доштааст, ки вожаи “шакар” беш аз сад маротиба истифода гардида, мураккабвожаҳои зер ба мисли “шакарбор, шакарбӯра, шакарпора, шакарпанир, шакарчаш, шакарпалав, шакархо, шакаршикан, шакарханд, шакархоб, шакаргуфтор...” (2, с.19) сохта шудаанд.

*Забонаи ҳамчу тӯти дар тақаллум,
Шакаррези бисоти маҳфили кист? (2, с.123)*

Носирҷон Маъсумӣ дар муқаддимаи «Мунтахаботи ашъор»-и Туғрал хусусияти ғазалиёти ӯро батафсил баён намуда, ишора мекунад, ки: «забони шоир дар калимасозӣ ва махсусан дар калимабандӣ хусусиятҳои аҷибест низ дорад» (4, с.59).

Ба чунин ҳулосаи устод Маъсумӣ таъя намуда, хостем ба ин вижагии ашъори Туғрал нигоҳи иҷмолӣ намоем.

Махсусияти осори адибони сабки ҳиндӣ ва пайравони равияи бедилӣ дар офариниши вожаҳои мураккаб, ибораорӣ, таъбирифариӣ зиёдтар ба назар мерасад. Аммо дар замони зисти Туғрал он ба дараҷаи ифрот расидааст, зеро шуароӣ ин давра дар бунбасти маънавий қарор дошта, бештар ба зоҳири шеър эътибор медиҳад. Дар ғазалиёти Туғрал нисбат ба шоирони асрҳои XVII-XVIII, яъне намояндагони сабки ҳиндӣ аз Шавкати Бухорӣ то Бедил вожаҳои тозаофарида хеле кам ба назар мерасад, ки ин яке аз вижагиҳои фарқкунандаи ашъори ӯро нишон медиҳад. Яъне шоир ба мисли аксар пайравони сабки мазкур дунболи ороияҳои лафзӣ рафта, асосати шеър, яъне маъноӣ баландро қурбон накардааст.

Эҷоди калимаҳои мураккаб дар ашъори Туғрал ба тарзҳои гуногун корбаст гардида, аз таҳайюлотӣ бою рангинӣ ӯ шаходат медиҳад. Ҳангоми варақгардон намудани сафҳаи ашъори шоир мураккабвожаҳои зиёде ба назар расиданд, ки аз ашъори шуароӣ пешин барои ифодаи матлаб истифода гардидаанд ва аз ин лиҳоз мо мураккабвожаҳои ашъори шоирро шартан ба гурӯҳҳо ҷудо намудем. 1. Мураккабвожаҳое, ки дар ашъори шуароӣ сабки ҳиндӣ батақдор омадааст. Нақибхон Туғрал аксаран калимоти мураккаби мутадовили сабки ҳиндиро ба риштаи тасвир кашидааст ва бештарин маврид ин падида дар шеърӣ ӯ мушоҳида мегардад. Мисол:

*Дам ба дам оинасон дар ширатободи чаман,
Шоҳиди гулҳои рангин ҷилвагар дорад баҳор (4, с. 69).*

Дар таркиби ин вожаи мураккаб «шират» ба маънии шодмонӣ, хурсандӣ, шодӣ... (6, ҷ.1, с.593), «обод» - чун пасванди калимасоз корбаст шудааст ва аз вожаҳои маъмули сабки бедилӣ аст. Табиист, ки истифода аз вожагону ибороти мутадовили сабки ҷорӣ дар ашъори шуароӣ ҳамасру пешини Туғрал ҳам расм буда ва он чи ки шеърӣ ӯро аз бархе ҳаммаслакони мумтоз мекунад, ҳамин аст, ки калимоти мураккаб на танҳо барои зевари байт, балки барои нишонрас кардани маъно истифода шудаанд. Масалан, байти зерин:

*То кашад аз руҳ ниқоб он моҳи симинсоқи ман,
Гӯта дар ҳайрат занад ин дидаи муштоқи ман (2, с. 324).*

“Симинсоқ” аз ду калима - «симин» маҷозан нозук, сафед, зебо... (7, ҷ.2, с.252) ва «соқ» дар байт ба маънои банди даст - мураккаб аст. Шоир дар байт лаҳзаи ниқоб кашидани маъшукро тасвир карда, яъне он замон, ки маъшуқа даст боло мекунад ва остини ӯ каме поён шуда, соқи симинаш ё ба истилоҳи худӣ шоир “симинсоқ”-ашро намоён месозад – лаҳзаи ваҷди дили ошиқ мебошад. Яъне, бори асосии маънову мантиқро ҳамин калимаи мураккаби мустаъмали “симинсоқ” мекашад. Ба ғайр аз ин, дар ғазалиёти шоир оҳанги ҳаҷв хеле барҷаста садо медиҳад. Ҳамин хусусияти ашъори Тугралро Мирзо Шукурзода дар мақолаи мазкур меорад, ки “...танзу ҳаҷв дар осори Туграл (чун дар хӯю хислати ӯ) ҷойгоҳи ҳосе дорад ва танзи ӯ ҳовии мавзӯоти иҷтимоӣ буда, дар қолаби ғазалу рубоӣ суруда шудааст.” (2, с.33) Дар хусуси истифодаи вожаҳои гуфтугӯии халқӣ Маъсумӣ ба ғазали мазкур, ки ин ҷо матлаашро овардем, ишора намудааст, “...Баъзан калимаҳои халқии гуфтугӯиро қор фармуда, ғазалҳои худро аз ҷиҳати забон ва оҳанг ба лирикаӣ халқӣ наздик мекунад.” (4, с.59) Лутфи сухани Туграл дар аксари ғазалҳои бисёр ширину гуворо ва содда ба назар мерасанд. Мисол:

*Моҳи симандоми ман ҳарчанд олиҷоҳ шуд,
Пайкарам симоб, қорам оҳ, рангам қоҳ шуд (2, с.169)*

Ногуфта намонад, ки гоҳо шоир барои намоиши истеъдоди забондонии худ аз калимоти мураккаб ба таври вофир истифода мекунад. Аз ин рӯ, калимоти мустаъмал ва маъмули шуароӣ мотақаддам дар шеърӣ ӯ ба касрат вомахӯранд. Чунончи дар байте мефармояд:

*Тире зада бар ҷони ман миҷғони новақафканат,
Эй турки тирандози ман, абрӯкамони кистӣ? (4, с.80).*

*Беш аз ин улфатпарастии ваҳми ҳайронӣ мабоиш,
То ба қай дар ҳоби маҳмал қуръаи таъбирро (2, с.45)*

2. Гурӯҳи дигари калимоти мураккаб, ки дар ашъори Туграли Аҳрорӣ мавриди истеъмол қарор гирифтаанд, мураккабвожаҳои нисбатан каммаъмултар дар сабки ҳиндист. Маҳорати Туграл чун донандаи хуби имконоти маънавии калимот дар калимасозӣ беандоза аст. Ин навъи калимот бештар дар ашъори шуароӣ қарни 18-19 мутадовил буда, истихдоми бархе аз онҳо дар шеърӣ шуароӣ пайрави сабки Мирзо Бедил чашмас аз аст. То он ҷо ки нигоранда ҷустуҷӯ кард, ин навъи калимот дар шеърӣ шоирони садаи аввали сабки ҳиндӣ камтар вомахӯранд. Вожаҳои мазкур бештар барои ороиши зоҳирии шеър истифода мешаванду ҳалос. Азбаски забони шеърӣ мутадовили асри Туграл ин вижаро доштаву худӣ ӯ ҳам пайрави сабки Бедил будааст, ночор ин навъи калимотро дар ғазалҳои худ истихдом намудааст. Масалан:

*Муштарииқболи назмам, лек дар бозори даҳр,
Ҷуз қумоши гам набошад дигаре савдои ман (4, с. 75)*

Вожаи мураккаби «Муштарииқбол» аз ду калима - «Муштарӣ» ба маънии номи сайёра, «иқбол» бахт, толеъ (6, ҷ.1, с.540) сохта шуда, ба маънои баландиқбол, ҳуҷаста ва муборак омадааст. Ин мураккабвожа аз ду ҷиҳат тақозои маъноӣ фавқуззирро дорад: аввал, сайёраи Муштарӣ дар боло ҷойгузин шуда, ба маънои баландӣ омада метавонад ва дуюм, дар низоми боварҳои қадимаи ситорашиносон сайёраи Муштарӣ ситораи саъд маҳсуб меёфтааст ва онро Саъди акбар ҳам мегуфтаанд (6, ҷ.1, с. 789). Аммо дар байти мавриди назари мо шоир ба таври ифтихорияҳо ишора бар он дорад, ки таъби ӯ баланд аст. Чунончи дар дигар мавридҳо ҳам ба ин маъно ишора кардааст:

*Бод туро офарин, Туграли шоҳинватан,
Қардӣ тамом аз сухан васфи саронои ӯ (4, с. 76).*

Калимаи тозаофаридаи «шоҳинватан» ҳам дар байти мазкур бар маънии

ишоранамудаи мост. Дар калимаи мураккаби “шоҳинватан” ҳам латофату назокати зебӯе нуҳуфта шудааст, зеро он бо тахаллуси шоир ҳам таносуби қавиро ташкил медиҳад. Ё дар ҷои дигар низ ба ҳамин маънӣ меорад:

Шоҳбозем мо ба сайди сухан,

Авҷи маънист ошёнӣ мо (2, с. 74)

3. Бахше аз калимоти мураккаби ашъори Туғралро вожагоне ташкил медиҳанд, ки аз нигоҳи сохту мӯхтаво хоси ҳуди ӯянд, яъне ағлаби вожаҳо дар назми муосирон ва пешинагони шоир каммаъмуланд.

Зи худ бисёр дур афтодам аз маъниқариниҳо,

Маро сармаши ҳайронист акнун мӯйчиниҳо. (5, с. 47)

Даме з-андешаи дил дар паи сайди маонӣ шав,

Агар бошад расо фикри ту дар маъникаминиҳо (4, с. 81)

«Камин» вожаест ба маънии пинҳонгоҳе, ки барои қасди ҳуҷум ё сайд қардан паноҳ шуда мешинанд (6, ҷ.1, с.573) “қарин”- наздик, ҳамдам, мисл, монанд... (6, ҷ.1, с.666)- “маъниқаринӣ” ва “маъникаминӣ” аз ҷумлаи калимоти мураккаби каммаъмул аст, ки ба маънои касе, ки дар ҳар мисраъ ё сухан диққат медиҳад, то ба умқи маъноӣ он бирасад. Ин навъи калимот мухтасси шеърхоеанд, ки дар онҳо бештар пайравии Туғрал ба Абулмаонӣ эҳсос мешавад. Аз сӯи дигар, ин навъ ашъор бозгӯи сабки вежаи ҳуди шоир ҳам ҳастанд, зеро дар онҳо маҳорату малакаи забондонӣ ва офариниши маонии ҷадид ва дастёбии шоир ба қуллаҳои нави ҳунар нишон дода шудаанд. Ё ҷои дигар чунин меорад:

Агар ин аст тундӣ тавсани ҷавлонитобашро,

Ғубори хок шав, то ворасӣ бӯси рикобашро (2, с. 47)

Байт:

Соясифат сӯи ту з-афтодагӣ,

Пой надорам, қадам аз сар қунам! (2, с. 310)

«Соя» - сиеҳии ҷисми инсон ё ҳар ҷисми дигаре, ки дар рӯшноии офтоб ё нури ҷароғ ба замин ё болои ҷизи дигар меафтад (7, ҷ.2, с.275); маънии калимаи «сифат» хусусияти аз дигарҳо фарқкунандаи касе ё чизе, бартарӣ, дараҷаи бақороии чизе, ҷигунагии чиз мебошад (7, ҷ.2, с.262). Калимаи “соясифат” ба мисли ағлаби калимоти мураккаб дар байти мазкур бори асосии маъноро мекашад ва тамоми маонии дар байт тараннумшуда гирди он мегардад. Яъне шоир мегӯяд, ки ман мехоҳам сӯи ту равам, аммо пой надорам ва аз ин рӯ соясифат қадам аз сар месозам. Дар ин байт таркиби машҳури “ба сар рафтан” дар либоси ороштаре пешниҳоди хонанда шудааст. Чун дар соя назар мекунем, аввал сари он меравад ва шоир бо камоли дақиқназарӣ ин вижаро пай бурда, ба риштаи назм кашидааст. Ин гурӯҳи мураккабвожаҳо ҳам дар ашъори Туғрал басомади зиёд дошта, дар мавридҳои гуногун ба қор бурда мешаванд. Аммо бештар дар ашъори Туғрал вожаҳои мураккаб ба ҳайси калимоти меҳварии шеър хидмат мекунанд. Вожаҳои мураккаби «ваҳшаткаминӣ», “саброзмо”, “маънизо”, “маъниқаринӣ”, “ҳичлатчабинӣ”, “ҳичлолатмоя» ва амсоли ин дар шеърҳои шоир басомади зиёд доранд, ки аз диди наву маҳорати забондонии шоир дарак медиҳанд. Байтҳо:

Ҳичлолатмоям, вазъи парешонист бунёдам,

Гулоби ҳичлат аз сунбул кашад тасвири Беҳзодам (4, с. 108).

То зулфи ту дар хирмани гул голиябез аст,

Дар даври қамар бин, ки қирон муштарирез аст (5, с. 68)

Мебарам ман дар сухан имрӯз гӯӣ аз ҳамдамон,

Дар саманди фикр чун маънисаворам қардаанд (2, с. 174)

Дар баъзе маврид вожаҳои мураккаб дар байт чида ё паси ҳам омадааст:

*Лабиакар, дандонгуҳар, ширинтакаллум дилбарон,
Дидаам, аммо на як ҳамчун туам дилхоҳ шуд (2, с.169)*

*Синасофонро мулоимтинатӣ бошад нақӯ,
Муҷиби равнақ бувад рӯган ниҳӣ болои мавҷ (5, с.95)*

Инчунин, мураккабвожаҳое низ дар ашъори Туғрал ба назар мерасанд, ки аз се калимаи мустақилмаъно сохта шудаанд:

*Маҳвиҳайратгаштаи махмурият,
Наишъае аз мавҷи саҳбо мекашад (2, с.164)*

*Манъи карами хеш кунӣ чанд зи ибром,
Эй ҷабҳагирехқарда, ту аз даст дуо пурс (2, с.233)*

Хулоса, мураккабвожаҳо дар ашъори шуарои сабки ҳиндӣ қорбасти фаровон дошта, аз мухтассоти ин сабки шеър маҳсуб мешуданд, бахусус дар замони зиндагии Туғрал, ки шеъри ин сабк ба бунбасти маънавӣ дучор шуда буд. Аммо калимоти мураккаби ашъори Туғрал, ки аз рӯи табақабандӣ ба чанд гурӯҳи шартӣ чудо мешавад, хусусияти истифодаи худро дорад. Гурӯҳи мураккабвожаҳое, ки шоир онҳоро ба вом аз пешинагону муосирон гирифтааст, асосан барои зебоии тасвири байт, кашидани бори маъно ва намоиши ҳунари шоирӣ истифода шудаанд. Мураккабвожаҳои гурӯҳи дуюм, ки хоси фақат шоирони пайрави Бедиланд, дар ашъори Туғрал нишондиҳандаи вежагии асосии сабки шеъри ӯ буда, маҳорату малакаи забондонӣ ва мақоми шоирӣ ӯро дар байни ҳаммаслакони бозгӯ мекунад.

Калидвожаҳо: *вожаҳои мураккаб, сабки бедилӣ, эҷодиёти Нақибхон Туғрал, маънии ҷадид, малакаи забондонӣ, ҳунари шоирӣ, мақоми шоирӣ.*

Пайнавишт:

1. Айнӣ, Садриддин. Намунаи адабиёти тоҷик.–М.: Нашириёти марказии халқи Иттиҳоди Ҷамоҳири Шӯравии Сусиёлистӣ, 1926. – 626 с.
2. Девони ашъори Туғрали Аҳрорӣ. – Душанбе: Интишороти Ноҳид. Тасҳеҳ ва таҳияи Мирзо Шукurzода, 2011. - 460 с.
3. Насриддинов А. Фарҳанги мушкилоти адабиёт.- Хучанд: Нашриёти давлатии ба номи Р.Ҷалил. 1992.- 114 с.
4. Туғрал, Нақибхон. Мунтахаботи ашъор.- Душанбе: Ирфон, 1964. – 317с.
5. Туғрал, Нақибхон. Гиёҳи меҳр.- Душанбе: Ирфон, 1986. - 351с.
6. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. – Душанбе: Бухоро, 2008, ҷ.1, - 950 с.
7. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. – Душанбе: Бухоро, 2008, ҷ.2, - 945 с.
8. Шавкати Бухороӣ. Девони ашъор. – Душанбе: Дониш, 1987. - 530 с.

Reference Literature:

1. Ayni, Sadriddin. Patterns of Tajik Literature. – M.: the central publishing house of the USSR peoples' literature, 1926. – 626 pp.
2. Tughral, Ahrori. Collection of Poems / under the editorship of Mirzo Shukurzoda. - Dushanbe: Nohid, 2011. – 460 pp.
3. Nasriddinov A. Glossary of Literary Difficult Notions. - Khujand: State publishing house named after Rahim Jalil, 1992. – 114 pp.
4. Tughral, Naqibkhon. Collection of Compositions. - Dushanbe: Cognition, 1964. – 317 pp.
5. Tughral, Naqibkhon. The Tree of Love. - Dushanbe: Cognition, 1986. – 351 pp.
6. Dictionary of the Tajik Language. - Dushanbe: Bukhara, 2008. P.1. – 950 pp.
7. Dictionary of the Tajik Language. - Dushanbe: Bukhara, 2008. P.2. – 945 pp.
8. Shavkat Bukhoroi. Selected Works. - Dushanbe: Knowledge, 1987. – 530 pp.